

# ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

## ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻՆ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՄԻԱՆԱԼՈՒ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

### ԱՐԹՈՒՐ ՂԱԶԻՆՅԱՆ

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմին հաջորդած ինտեգրացման գործընթացները Արևմտյան Եվրոպայում պատճառ դարձան նոր իրավակարգերի առաջացման: Միջազգային պայմանագրերի հիմքի վրա ձևավորված վերպետական կազմակերպություններն անդամ-պետությունների կողմից օժտվեցին որոշակի իշխանությամբ, իսկ նրանց ինստիտուտները՝ այդ իշխանության իրացման համար անհրաժեշտ լիազորություններով: Որպես այդպիսի կազմակերպության դասական օրինակ կարելի է դիտարկել Եվրոպական միությունը, որն ունի ինքնիշխան պետությանը բնորոշ տարրեր, այդ թվում նաև՝ ավտոնոմ իրավական համակարգ: ԵՄ իրավակարգն օժտված է բավականին մեծ ինքնուրույնությամբ. ունի իր դատական մարմինները, որոնք կոչված են ապահովելու այդ նոր իրավակարգի պաշտպանությունն ու միատեսակ կիրառումը ինչպես վերպետական, այնպես էլ ներպետական իրավասության սահմաններում: Սակայն վերպետական իրավասությանը փոխանցված ոլորտները կանոնակարգող օրենսդրությունը, ընդունված լինելով վերպետական ինստիտուտների կողմից, այնուամենայնիվ պրակտիկայում կիրառվում և պաշտպանվում է ազգային իրավակիրառող մարմինների, մասնավորապես՝ դատարանների կողմից: Փաստորեն ստեղծվել է մի իրավիճակ, որտեղ նույն իրավական կանոնակարգման կիրառումն ու պաշտպանությունը իրականացնում են ինչպես վերպետական դատարանները, այնպես էլ ազգային դատական մարմինները: Այս հանգամանքը կարող էր առաջացնել լուրջ խնդիրներ իրավունքի կիրառման դաշտում, եթե նախապես սահմանված չլիներ միջդատական համագործակցության և փոխգործակցության այնպիսի ընթացակարգ, ինչպիսին է նախնական կարգավորման ընթացակարգը: Վերջինս, ձևավորված փոխադարձ կախվածության և փոխգործակցության միջավայրում, կոչված է ապահովելու դատարանների միջև երկխոսությունը ծագած վեճերի կարգավորման ընթացքում<sup>1</sup>: Սակայն միջդատական փոխգործակցության պրակտիկայում ա-

<sup>1</sup> Տե՛ս **Karen J. Alter**, *Establishing the Supremacy of European Law*. Oxford University Press, 2001:

ռաջացել են նաև որոշակի շփումներ ԵՄ անդամ պետությունների սահմանադրական դատարանների և ԵՄ դատարանի միջև, որի պարագայում ոչ ֆորմալ երկխոսությունն ունեցել է ավելի մեծ ազդեցություն ԵՄ իրավունքի կայացման վրա, քան ֆորմալ նախնական կարգավորման ընթացակարգը: Մասնավորապես, Գերմանիայի և Իտալիայի սահմանադրական դատարանների ճնշման ներքո ձևավորվեց ԵՄ մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանության համակարգը, որը, պետք է նշել, որևէ կերպ սահմանված չէր այդ ժամանակաշրջանի հիմնադիր պայմանագրերում<sup>2</sup>: Գերմանիայի ՄԴ կողմից ներմուծվեց *Solange* չափանիշը, որը երաշխավորում էր արտաքին իրավական համակարգի համար բացված ներպետական իրավական համակարգի հիմնարար արժեքների և սկզբունքների, մասնավորապես՝ մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանությունը<sup>3</sup>: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (ՄԻԵԴ) *Bosphorus* որոշման մեջ իր հերթին հաստատեց ԵՄ մարդու իրավունքների պաշտպանության համակարգի հետ հավասարության փաստը<sup>4</sup>: ԵՄ դատարանը 2008թ. ընդունած *Kadi ընդդեմ ԵՄ խորհրդի և հանձնաժողովի* որոշման մեջ կիրառեց *Solange* չափանիշը՝ մերժելով ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի կողմից ընդունված ահաբեկչության մեջ կասկածվող անձանց իրավունքների պաշտպանության ձևաչափը<sup>5</sup>:

ԵՄ դատարանի կողմից *Kadi* - ի գործով ընդունված որոշումը ցույց տվեց, որ առկա է նաև ԵՄ դատարանի և այլ միջազգային դատական մարմինների միջև համագործակցության հնարավորություն, նույն այն պարագայում, երբ այդ դատական մարմինը ներգրավված չէ կոնկրետ գործի քննության մեջ: ՄԻԵԴ-ը, անշուշտ, միջազգային դատական մարմին է ինչպես միջազգային իրավունքի տեսանկյունից, այնպես էլ սեփական ընկալումով<sup>6</sup>, և տևական ժամանակ է, ինչ այն սերտորեն փոխգործակցում է ԵՄ դատարանի հետ<sup>7</sup>: Որպես միջազգային դատական փոխգործակցության օրինակ կարելի է դիտել նաև ԵՄ դատարանի ընդունած՝ Առևտրի համաշխարհային կազմակերպության (ԱՀԿ) իրավական կանոնակարգումների և նախադեպային իրավունքի կիրառման մեխանիզմները, չնայած այն փաստին, որ ԵՄ դատարանը երբեք

<sup>2</sup> Ավելի մանրամասն տե՛ս **Grainne de Burca**, *The Evolution of EU Law, in the Evolution of EU Human Rights Law* 465 (Paul Craig & Grainne de Burca eds., 2d ed. 2011):

<sup>3</sup> Տե՛ս BVerfG, *Solange I* [1974] CMLR 540 and *Wünsche Handelsgesellschaft (Solange II)* [1987] CMLR 225:

<sup>4</sup> Տե՛ս *Bosphorus v. Ireland*, App No. 45036/98 (2006) 42 EHRR 1:

<sup>5</sup> Տե՛ս Joined Cases C-402 & 415/05 *Kadi v. Council and Commission* EU:C:2008:461, էջ 319-325:

<sup>6</sup> Տե՛ս **Luzius Wildhaber**, *The European Convention on Human Rights and International Law*, 56 INT'L & COMP. L.Q. 217-31 (2007):

<sup>7</sup> ՄԻԵԴ-ը և ԵՄ դատարանը մամուլում հանդես են եկել համատեղ հայտարարությամբ: Տե՛ս **S. Douglas-Scott**, *A Tale of Two Courts: Luxembourg, Strasbourg, and the Growing European Human Rights Acquis*, 43 Common MKT. L. REV. 629 (2006):

չի հաստատել ԱՀԿ իրավունքի<sup>8</sup> և նախադեպերի<sup>9</sup> ուղղակի գործողությունը ԵՄ իրավական համակարգում: Միննույն ժամանակ, ԵՄ դատարանը, իր պրակտիկայի ընթացքում քողարկված հղումներ է կատարել նշված նախադեպային իրավունքին, ինչը որոշ գիտնականներ որակել են «լռեցված երկխոսություն»<sup>10</sup>:

Որպես դատական մարմինների միջև երկխոսության օրինակ՝ հատուկ նշանակություն ունի ԵՄ-ի Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային (այսուհետև՝ Կոնվենցիա) միանալու մասին ԵՄ դատարանի կարծիքը, որը, ընդհանուր առմամբ կարելի է որակել բացասական: Այս կարծիքը չափազանց կարևոր է ոչ միայն Կոնվենցիայում ամրագրված որոշ դրույթների, այլ նաև ԵՄ դատարանի կողմից տարիների ընթացքում մշակված ԵՄ իրավունքի ավտոնոմ բնույթի իմաստով: Մասնավորապես, ԵՄ դատարանը, ելնելով ԵՄ իրավունքի ավտոնոմ բնույթից, հակված է հաստատելու իր սեփական ձևաչափը այլ դատարանների կամ տրիբունալների հետ համագործակցության ընթացքում: Այս դիրքորոշումը կարելի է տեսնել ԵՄ դատարանի նախկինում ընդունած որոշումներում, որտեղ ընդգծվում էր այլ դատական մարմինների կողմից ԵՄ իրավունքի նորմերի կիրառման և մեկնաբանության շրջանակներում ԵՄ իրավունքի ինքնուրույնության պաշտպանության անհրաժեշտությունը<sup>11</sup>: ԵՄ դատարանը գործադրում է «ԵՄ իրավունքի ինքնուրույնություն» հասկացությունը՝ վեճերի կարգավորման միջազգային հարթակներում ԵՄ իրավունքի հատուկ բնութագրիչների ամբողջականությունն ու անվտանգությունը երաշխավորելու համար: «ԵՄ իրավունքի ինքնուրույնություն» հասկացության կիրառումը շաղկապված է Solange սկզբունքի, ինչպես նաև միջդատական երկխոսության առկա ձևաչափերի հետ: ԵՄ դատարանը կիրառում է այս սկզբունքը միջազգային վեճերի կարգավորման ընթացքում՝ ԵՄ իրավունքի բնութագրիչ գծերը երաշխավորելու և պաշտպանելու նպատակով:

Եվրոպական միությունը կարող է իրեն թույլ տալ մասնակցել միջազգային վեճերի քննությանը կամ միջազգային դատարանների կամ տրիբունալների ստեղծմանը միայն այն պայմանով, որ ԵՄ հիմնարար բնութագրիչները պատշաճ կարգով երաշխավորվեն ու պաշտպանվեն այդ գործընթացում: Միջազգային դատարանների, այդ թվում նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի միջև երկխոսության առումով հարկ է փաստել, որ ԵՄ իրավունքի և հանրային միջազգային

<sup>8</sup> St' u Case C–149/96 *Portugal v. Council* EU:C:1999:574:

<sup>9</sup> St' u Joined Cases C–120 and 121/06 P *FIAMM and Fedon* EU:C:2008:312:

<sup>10</sup> St' u **Marco Bronckers**, *From «Direct Effect» to «Muted Dialogue» – Recent Developments in the European Courts' Case Law on the WTO and Beyond*, 11 J. INT'L ECON. L. 885 (2008):

<sup>11</sup> St' u Opinion 1/76 re *Inland Waterways* EU: C: 1977: 63; Opinion 1/91 re *EEA Agreement* EU:C:1991:490, Opinion 1/00 re *European Common Aviation Area* EU:C:2002:231; *Commission v. Ireland (MOX Plant)*, Case C–459/03, EU: C: 2006: 345, Opinion 1/09 re *Unified Patent Litigation System* EU: C: 2011: 123:

իրավունքի իրավակարգերի միջև փոխգործակցության ձևաչափերի առումով չկա մեկ միասնական մոտեցում, և գիտնականների ու փորձագետների կարծիքները այս հարցում տարբերվում են: Մինչ միջդատական փոխգործակցության խնդրին անդրադառնալը հարկ է ընդգծել, որ ԵՄ իրավունքի ընկալման ու գնահատման հարցում զգալի տարբերություն կա ԵՄ իրավունքի և միջազգային իրավունքի մասնագետների միջև: ԵՄ իրավունքի մասնագետները գտնում են, որ այն *sui generis* սկզբունքով ձևավորված սահմանադրական բնույթի իրավունքի նոր ճյուղ է, մինչդեռ միջազգային իրավունքի մասնագետները պնդում են, որ ԵՄ իրավունքը ոչ այլ ինչ է, քան միջազգային իրավունքի տարածաշրջանային ենթահամակարգ<sup>12</sup>: Որոշակի անհամաձայնություն կա նաև միջազգային իրավունքի հանդեպ ԵՄ իրավունքի բաց լինելու աստիճանի հարցում, որը նկատելի է մասնավորապես *Kadi*<sup>13</sup> գործով ԵՄ դատարանի ընդունած որոշման համատեքստում: ԵՄ իրավունքի և միջազգային իրավունքի հարաբերությունների կառուցվածքն ու տրամաբանությունը հասկանալու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել միջազգային իրավունքի դրույթներին ԵՄ իրավունքում ուղղակի կամ անուղղակի գործողություն շնորհելու, ինչպես նաև միջազգային իրավունքի նորմերի հետ հակասության հիմքով ԵՄ իրավունքի նորմերի օրինականության վիճարկման վերաբերյալ ԵՄ դատարանի ընդունած որոշումները: Այս համատեքստում որպես կիրառելի օրինակ կարելի է վերցնել ԵՄ դատարանի և ՄԻԵԴ-ի միջև փոխգործակցությունը. պետք է նշել, որ ԵՄ դատարանի գործունեության ընթացքում որևէ լուրջ խնդիր չի առաջացել 1950 թ. Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի դրույթները ԵՄ իրավունքին ինտերգրելու հարցում: ԵՄ դատարանը տևական ժամանակ է, ինչ կիրառում է Կոնվենցիայի դրույթները՝ որպես ԵՄ իրավունքում մարդու իրավունքների պաշտպանության հիմնական աղբյուր՝ ձևավորելով ԵՄ իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների բաղկացուցիչ մասը: Չնայած որոշ ընդդիմախոսների առարկություններին՝ ԵՄ դատարանը մարդու իրավունքների պաշտպանությանը վերաբերող գործերի քննության ընթացքում հղում է արել ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքին<sup>14</sup>: ԵՄ ինտեգրման հետագա փուլերում մարդու իրավունքների պաշտպանության դրույթների կոդիֆիկացիայի՝ Հիմնարար իրավունքների մասին ԵՄ Խարտիայի ընդունվելուց հետո Կոնվենցիայի դրույթները գրեթե ամբողջությամբ ներմուծվեցին ԵՄ իրավունք՝ ուղղակի պահանջ ամրագրելով՝ կիրառել Կոնվենցիայի դրույթները ԵՄ իրավունքում<sup>15</sup>: Այսպիսով կարելի է

<sup>12</sup> Sté u **Bruno de Witte**, *European Union Law: How Autonomous is its Order?*, 65 ZEITSCHRIFT FÜR ÖFFENTLICHES RECHT 141, 146 (2010):

<sup>13</sup> Sté u *Commission and Others v. Kadi*, Case C–584/10 P, EU: C: 2013: 518:

<sup>14</sup> Sté u **S. Douglas–Scott**, *A Tale of Two Courts: Luxembourg, Strasbourg, and the Growing European Human Rights Acquis*, 43 Common MKT. L. REV. 629 (2006):

<sup>15</sup> Sté u Charter of Fundamental Rights of the European Union art. 52(3) 2000 O.J. C 364/01:

փաստել, որ Կոնվենցիայի դրույթները ֆորմալ առումով ինտեգրված են ԵՄ իրավունքում և օժտված են բարձրագույն դատական պաշտպանվածությամբ ինչպես ներպետական, այնպես էլ վերպետական մակարդակներում: Բայցևայնպես, ինչպես 2/13 կարծիքում նշել է ԵՄ դատարանը, ԵՄ-ի կողմից Կոնվենցիային միանալը հանգեցնելու է ԵՄ իրավունքի մեջ վերջինիս դրույթների ֆորմալ ինտեգրման, դրա՝ ԵՄ իրավակարգի բաղկացուցիչ մաս դառնալուն, և, որ ամենակարևորն է, ԵՄ ինստիտուտները, այդ թվում նաև ԵՄ դատարանը, Կոնվենցիայի դրույթներին և ՄԻԵԴ որոշումներին իրավաբանորեն ենթարկեցնելուն, որի դեպքում ՄԻԵԴ-ի ընդունած որոշումներն ու վճիռները կստանան պարտադիր ուժ<sup>16</sup>: Նշված կարծիքում ԵՄ դատարանը չի հստակեցնում Կոնվենցիայի դրույթներին ԵՄ իրավունքում ուղղակի գործողություն շնորհելու հարցը, սակայն դժվար է գտնել այդ դրույթների գործողությունը մերժելու որևէ հիմք, քանի որ Կոնվենցիան իրավունքներ և ազատություններ է սահմանում մասնավոր անձանց համար, որոնք ենթակա են պաշտպանության Կոնվենցիայի մասնակից բոլոր պետությունների, այս դեպքում՝ ԵՄ ինստիտուտների կողմից<sup>17</sup>: Այս ամենից հետո կարելի է եզրակացնել, որ միավորման պայմանագրի ուժով ԵՄ ինստիտուտները Կոնվենցիայում ամրագրված իրավունքների և ազատությունների առումով հայտնվում են ՄԻԵԴ կողմից արտաքին հսկողության ներքո, ինչին, վերջին հաշվով, դեմ չէ նաև ԵՄ դատարանը, սակայն առկա է մտահոգություն առ այն, որ այս արտաքին հսկողությունը կարող է վտանգել ԵՄ իրավունքի ավտոնոմ բնույթը: Մյուս կողմից ակնհայտ է, որ ՄԻԵԴ-ը չի կարող իրականացնել իր հսկողությունն առանց ԵՄ դատարանի հետ ուղղակի երկխոսության մեջ մտնելու, որը ինքնին ենթադրում է կոնկրետ իրավական ընթացակարգեր և մեխանիզմներ: Միջդատական երկխոսությունը մաս է մի մեխանիզմի, որը երաշխավորում է, որ կոնկրետ ինստիտուցիոնալ համակարգի, այդ թվում նաև դատարանների կողմից մեկ այլ իրավական համակարգի ինստիտուտներին, նաև դատարանի կողմից ընդունված իրավունքի նորմերի ընդունումն ու կիրառումը պետք է հստակորեն ներառեն արտաքին դատարանի կողմից տվյալ իրավունքի համակարգը ընկալելու և հասկանալու կարողություն: Եթե արտաքին դատարանը անկարող լինի հետազոտելու իր հսկողության տակ անցած իրավական համակարգը, ապա այն ի գործու չի լինի առավելագույն արդյունավետությամբ իրականացնելու իր հսկողական գործառնությունը, որը կարող է հանգեցնել նույնիսկ երկու իրավական համակարգերի միջև կոնֆլիկտի: Տեղայնացնելով միջդատական երկխոսության այս հայեցակարգը ԵՄ – ՄԻԵԴ հարթությունում՝ պետք է նշել, որ ՄԻԵԴ-ը պետք է կարողանա

<sup>16</sup> Տե՛ս ԵՄ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային միանալու մասին ԵՄ դատարանի 2/13 կարծիքը, կետեր 179, 180, 181-182:

<sup>17</sup> Տե՛ս *Cf. Intertanko*, Case C-308/06, EU:C:2008:312, կետեր 59, 64:

ամբողջությամբ ընկալել և հասկանալ ԵՄ իրավունքի բնույթն ու կառուցվածքը, սկզբունքներն ու առանձնահատկությունները և իր հետագա գործունեության ընթացքում ընդունի այնպիսի որոշումներ և վճիռներ, որոնք չեն խաթարի ինտեգրացման գործընթացի հիմքերը ու չեն խոչընդոտի ԵՄ ինստիտուտների կողմից իրենց վերապահված գործառույթների ամբողջական և արդյունավետ իրականացումը: Իսկ այդպիսի վտանգ, պետք է խոստովանել, առկա է, որովհետև ԵՄ միջազգային իրավունքի առաջին սուբյեկտն է, որ միանում է Կոնվենցիային ոչ որպես ինքնիշխան պետություն, իսկ ՄԻԵԴ-ը չունի վերապետական ինտեգրացիոն միավորումների հետ աշխատանքի փորձ: Հետևաբար, ՄԻԵԴ-ը իր հետագա գործունեության ընթացքում կիրառելու է ինքնիշխան պետությունների հետ աշխատանքային պրակտիկայում կիրառած գործիքակազմը:

Միջդատական երկխոսությունը ենթադրում է նաև, որ արտաքին դատական հսկողություն ընդունող իրավական համակարգը պետք է սահմանի արտաքին իրավական նորմերի ընկալման բնույթը և դրանց հետ հետագա հարաբերակցության ձևաչափն ու տրամաբանությունը, ինչպես նաև իրենց իրավական համակարգը այդ նորմերին համապատասխանեցնելու կարգն ու մեխանիզմները: Ըստ այդմ՝ կարող ենք ասել, որ ԵՄ – ՄԻԵԴ համագործակցության հարթությունում վերջինիս կողմից իրականացվելիք արտաքին հսկողությունը կիրականանա միայն այն դեպքում, եթե ԵՄ դատարանը հակված լինի մեկնաբանելու Կոնվենցիան ու ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքը և իր որոշումներում սահմանի ԵՄ իրավունքի կողմից Կոնվենցիայի դրույթները կիրառելու և պահպանելու մեխանիզմներն ու ընթացակարգերը:

Հաշվի առնելով վերը նշվածը՝ ԵՄ դատարանը իր 2/13 կարծիքում որոշակի միջոցներ է նախատեսել՝ կանխելու Կոնվենցիային ԵՄ միանալու հետևանքով ՄԻԵԴ-ի կողմից ԵՄ ներքին իրավասության մեջ ներխուժելու հնարավոր քայլերը: Մասնավորապես, նշված կարծիքում ԵՄ դատարանը ընդհանուր գծերով անդրադարձել է ԵՄ իրավունքի ավտոնոմ բնույթին և առանձնահատուկ բնութագրիչ գծերին և այդ համատեքստում քննության առել Կոնվենցիային միանալու իրավական հետևանքները, այն է՝ ԵՄ և ԵՄ ինստիտուտների համար Կոնվենցիայի դրույթների պարտադիր ուժը և ԵՄ դատարանի պարտադիր իրավասությունը ԵՄ իրավասության ներքո գտնվող ոլորտներում: Կարծիքում վերահաստատվում է ԵՄ իրավասությունը միջազգային կազմակերպություններին միանալու կամ ստեղծելու այդպիսիք, որոնք նախատեսում են դատական մարմնի առկայություն, որն իրավասու կլինի մեկնաբանելու այդ կազմակերպության շրջանակներում առկա նորմատիվ իրավական ակտերը: Այդ դատական մարմնի որոշումները կարող են լինել նաև պարտադիր ԵՄ ինստիտուտների, այդ թվում նաև ԵՄ դատարանի համար: Փաստորեն, ԵՄ դատարանն ընդունեց, որ ԵՄ-ն

իրավասու է անդամակցելու միջազգային այնպիսի կազմակերպության, որի որոշումները պարտադիր կլինեն ինչպես ԵՄ-ի, այնպես էլ իր համար, և Կոնվենցիային ԵՄ-ի միանալու հարցում չկա որևէ իրավական ընթացակարգային խոչընդոտ: Մակայն դա չի նշանակում, որ այդ կազմակերպության դատական մարմինը՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, կարող է իր որոշումներով փոխել ԵՄ իրավունքի ավտոնոմ բնույթը կամ էլ ազդեցություն ունենալ ԵՄ դատարանի լիազորությունների բնույթի և ծավալի վրա: Մասնավորապես, ԵՄ դատարանի համար կենսական նշանակություն ունի այն հարցը, որ Կոնվենցիայով որոշում ընդունելու իրավասություն ունեցող մարմինների կողմից ընդունված որոշումները չպետք է պարտադիր լինեն ԵՄ-ի և իր ինստիտուտների համար իրենց ներքին լիազորությունները իրացնելու ոլորտում, հատկապես եթե այդպիսիք ի հայտ գան ՄԻԵԴ-ի կողմից ԵՄ ներքին կանոնակարգումները մեկնաբանելու ընթացքում:

Դատարանի այս դիրքորոշումը պետք է ընկալել հստակ և կոնկրետ երկխոսության ու ինքնավարության համատեքստում: Փաստաթղթում ԵՄ դատարանը բազմիցս շեշտում է Կոնվենցիան ԵՄ իրավունքի բաղկացուցիչ մաս դառնալու հեռանկարը՝ Կոնվենցիային ԵՄ-ի միանալու դեպքում: Նույնիսկ ավելին. ԵՄ մարդու հիմնարար իրավունքների խարտիայի 52 հոդվածի 3-րդ մասում սահմանված է, որ Խարտիայի այն դրույթները, որոնց նկարագրությունը և բովանդակությունը համապատասխանում են Կոնվենցիայի դրույթներին, պետք է արտահայտեն նույն նշանակությունն ու շրջագիծը: Արդյոք սա նշանակում է, որ ՄԻԵԴ-ի կողմից Կոնվենցիայի դրույթների մեկնաբանությունները պարտադիր չեն ԵՄ դատարանի համար, և այն կարող է իր հայեցողությամբ մեկնաբանել Խարտիայի նաև այն դրույթները, որոնք համընկնում են Կոնվենցիայի դրույթներին: Եթե այդպես է, ապա այս հանգամանքը չի նպաստում դատարանների միջև երկխոսությանը և խափանում է ՄԻԵԴ-ի հսկողական գործառնությունի իրացումը: Մա նաև հակասում է այն սկզբունքին, համաձայն որի՝ ԵՄ-ն իրավասու է կնքել միջազգային պայմանագիր, որի ուժով կստեղծվի ԵՄ դատարանի համար պարտադիր որոշումներ ընդունող դատական մարմին: Պետք է խոստովանել, որ ԵՄ իրավունքի ավտոնոմ բնույթի մասին ԵՄ դատարանի զարգացրած թեզի շրջանակներում պարզ չէ, թե արդյոք այն տարածվում է նաև Կոնվենցիայի մեջ ամրագրված դրույթների վրա, թե սահմանափակվում է միայն ԵՄ իրավունքի նորմերով՝ բացառությամբ Կոնվենցիայի հետ նույնաբովանդակ դրույթների: Այս հարցի պատասխանը պետք է փնտրել ինչպես ԵՄ դատարանի զարգացրած նախադեպային իրավունքում, այնպես էլ այս ոլորտում կատարված ակադեմիական հետազոտությունների և այնտեղ տեղ գտած քննարկումների շրջանակներում: Խարտիայի ընդունումից հետո ԵՄ դատարանի կողմից մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների

պաշտպանության հայեցակարգի ձևավորման ոլորտում որոշակի փոփոխություններ արձանագրվեցին, որոնք սահմանեցին, թե ԵՄ դատարանը որքանով կարող է զարգացնել իր սեփական հայեցակարգը՝ առանց վնասելու ԵՄ բոլոր անդամ պետությունների համար պարտադիր դարձած ՄԻԵԴ-ի կողմից ձևավորված նախադեպային նորմերը<sup>18</sup>: Մյուս կողմից՝ ԵՄ դատարանի նախադեպային իրավունքում առկա է դիրքորոշում, որ միջազգային իրավունքի նորմերը ԵՄ իրավունք ներմուծվելուց հետո վերածվում են ԵՄ իրավունքի բաղկացուցիչ մասի և ենթակա են պաշտպանության, մեկնաբանման և կիրառման ԵՄ դատական համակարգի կողմից, ինչը ենթադրում է, որ այս նորմերը պետք է համապատասխանեցվեն ԵՄ նպատակներին<sup>19</sup>: Մակայն եթե դա այդպես է, ապա պարզ չէ, թե ինչպես պետք է ԵՄ դատարանը երաշխավորի, որ իր կողմից ձևավորված նախադեպային իրավունքը կհամապատասխանի միջազգային իրավական նորմի, տվյալ պարագայում՝ Կոնվենցիայի, և այդ նորմերի արդյունավետ պաշտպանության առաքելությամբ ստեղծված դատարանի, տվյալ պարագայում՝ ՄԻԵԴ-ի պարտադիր իրավական ուժին: Այս խնդրի վերաբերյալ ԵՄ դատարանի հետագայում որդեգրած դիրքորոշումը էլ ավելի է խորացնում առկա հակասությունները: Մասնավորապես, իր 2/13 կարծիքում ԵՄ դատարանը սահմանել է, որ ՄԻԵԴ-ը իրավասու չէ քննության առնել ԵՄ դատարանի կողմից հաստատված գործերի քննության առարկայական իրավասության սահմանները, որոնք առնչվում են ԵՄ անդամ պետության կողմից Խարտիայում ամրագրված իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության ոլորտին: Այս խնդիրը տեղափոխվում է ԵՄ – անդամ պետություն հարաբերությունների հարթություն, որտեղ որոշվում է, թե ինչ պայմաններում է ԵՄ դատարանը իրավասություն ստանում քննության առնել կոնկրետ գործը ԵՄ իրավունքի կիրառման շրջանակներում<sup>20</sup>: Պետք է ասել, որ ԵՄ դատարանի համար այս խնդիրը դարձել է իսկական գլխացավանք, քանի որ ԵՄ դատարանը մի կողմից պետք է երաշխավորի ԵՄ իրավունքի ավտոնոմ բնույթը՝ թույլ չտալով որևէ այլ իրավական համակարգի իրեն ենթարկեցնել այդ իրավակարգը, իսկ մյուս կողմից՝ ապահովի ԵՄ միջազգային իրավասության արդյունավետ իրացումը<sup>21</sup>: Հարկ է նշել, որ ո՛չ Կոնվենցիայում

<sup>18</sup> St’u, *opihnak*, Case C-70/10 *Scarlet Extended v SABAM* EU:C:2011:255, Opinion of Cruz Villalón AG, para 33.:

<sup>19</sup> St’u նաև Opinion of AG Léger in Case C-351/04 *Ikea Wholesale* EU:C:2007:236:

<sup>20</sup> Ավելի մանրամասն տե՛ս P Eeckhout, «The EU Charter of Fundamental Rights and the Federal Question» (2002) 39 CMLRev 945:

<sup>21</sup> Case C-617/10 *Åkerberg Fransson* EU: C: 2013: 105 գործը, որտեղ ԵՄ դատարանը որոշեց, որ Շվեդիայի հարկային խարդախության քրեական գործը ենթակա է ԵՄ խարտիային, քանի որ այն մասնակի ներառում է ԱԱՀ-ի խարդախություն, նույնիսկ այն պարագայում, երբ չկան ԵՄ իրավունքի հետ այլ առնչություններ, անհրաժեշտ է հակադրել այնպիսի գործի հետ, ինչպիսին է C-40/11 *Iida* EU:C:2012:691, որտեղ դատարանը որոշեց, որ Գերմանիայում Ճապոնիայի քաղաքացի ներգաղթյալի կարգավիճակի հարցը, որը Ավստրիա տեղափոխված ԵՄ քաղաքացու հայրն է, չի ստնում ԵՄ իրավասության մեջ:



և ո՛չ էլ ԵՄ-ի Կոնվենցիային միանալու պայմանագրում չկա որևէ դրույթ, որը թույլ կտար դիմել ՄԻԵԴ-ին այս հարցում պարզաբանում ստանալու համար, և, ըստ ամենայնի, դա ԵՄ դատարանին բացարձակապես չի անհանգստացնում, քանի որ փաստաթղթի հետագա շարադրանքում հղում է արվում Խարտիայի հորիզոնական բնույթ ունեցող 53 հոդվածին, որտեղ նշվում է, որ Խարտիայի ոչ մի դրույթ չպետք է սահմանափակի ԵՄ իրավունքում, ԵՄ անդամ պետությունների սահմանադրություններում և Կոնվենցիայում ամրագրված մարդու իրավունքները կամ կոպտորեն ներգործի դրանց վրա: Այնուհետև ԵՄ դատարանը հղում է կատարում նախկինում իր ընդունած *Melloni*<sup>22</sup> գործին, որում որոշել էր, որ Խարտիայի 53 հոդվածը թույլ չի տալիս անդամ պետությունների ազգային իրավունքում առկա ավելի բարձր ստանդարտների կիրառում այն դեպքերում, երբ խնդիրը վերաբարում է ԵՄ իրավունքի միատեսակ կիրառմանը: Այս որոշման մեջ ԵՄ դատարանը հիմք է ընդունել ԵՄ իրավունքի գերակայության սկզբունքը, համաձայն որի՝ ազգային իրավունքը չի կարող ԵՄ օրենսդրությունը փոփոխության ենթարկելու հիմք լինել: Որպես այդպիսի ոլորտ Դատարանը ներկայացրեց Եվրոպական կալանքի որոշումը՝ սահմանելով, որ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ստանդարտները չպետք է թուլացնեն մարդու իրավունքների Խարտիայով ապահովվող պաշտպանության մակարդակը կամ էլ ԵՄ իրավունքի միասնականությունը, գերակայությունն ու արդյունավետությունը: Հարկ է ընդգծել, որ ոչ բոլորն են համաձայն Դատարանի այս դիրքորոշմանը, որովհետև դժվար է հասկանալ, թե ինչով է սպառնում Կոնվենցիան առավել բարձր ստանդարտների վերաբերյալ ԵՄ դատարանի ընդունած այս որոշմանը: Meloni որոշման մեջ Դատարանը գտավ, որ Եվրոպական կալանքի որոշումը համապատասխանում է Խարտիայի 53 հոդվածին, և, եթե ՄԻԵԴ-ը երբևէ անդրադառնա այս որոշմանը, կարող է ճանաչել այն Կոնվենցիայի դրույթներին կա՛մ համապատասխանող, կա՛մ էլ հակասող: Եթե ՄԻԵԴ-ը ճանաչի ԵՄ դատարանի այս դիրքորոշումը որպես Կոնվենցիայի դրույթներին հակասող, ապա ԵՄ դատարանը ստիպված կլինի վերանայել իր դիրքորոշումը, քանի որ ՄԻԵԴ-ի արտաքին վերահսկողական գործառնության տրամաբանությունն է՝ ապահովել Կոնվենցիայի դրույթների ճիշտ և միատեսակ կիրառումն ու մեկնաբանությունը Կոնվենցիային միացած բոլոր պետությունների տարածքում: Երկու դատական մարմինների դիրքորոշումներում Կոնվենցիայի դրույթների մեկնաբանության շուրջ առկա հակասությունների հաղթահարման հնարավորություն ներկայումս չի ուրվագծվում, քանի որ եթե ԵՄ դատարանը ընդունեց, որ մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային առավել բարձր ստանդարտները ենթակա են կիրառման նույնիսկ այն պարագայում,

---

<sup>22</sup> St' u Case C-399/11 Meloni v. Ministerio Fiscal:

երբ այդ նույն ոլորտում առկա է ԵՄ նորմատիվ կանոնակարգում, ապա մեծ ռիսկի տակ կորսվի ԵՄ իրավունքի կայունությունն ու ավտոնոմ բնույթը: Մյուս կողմից էլ ՄԻԵԴ-ը չի կարող տարբերակված մոտեցում ցուցաբերել Կոնվենցիային միացած տարբեր սուբյեկտների նկատմամբ: Սակայն պետք է գիտակցել նաև, որ այս սցենարը խիստ հիպոթետիկ է, քանի որ շատ քիչ է հավանական, որ բացառապես ԵՄ իրավունքի գերակայությանն ու միատեսակ կիրառմանը վերաբերող ՄԻԵԴ-ի որոշումը ճանաչվի Կոնվենցիային հակասող: Կոնվենցիայի դրույթների և ԵՄ իրավունքի գերակայության և ուղղակի գործողության միջև հակասության բացակայության մասին 2014 թ. նշել է գլխավոր փաստաբան Կոկոտը դատարանի 2/13 կարծիքում<sup>23</sup>: Եթե ենթադրենք, որ նույնիսկ տեսական հնարավորություն չկա ԵՄ իրավունքի և Կոնվենցիայի դրույթների միջև որևէ հակասության, ապա ի՞նչն էր ԵՄ դատարանին մտահոգել անդամակցության պայմանագրի մասին իր կարծիքը մշակելիս: 2/13 Կարծիքի հետագա շարադրանքը ուսումնասիրելիս պարզ է դառնում, որ ԵՄ դատարանին մտահոգել էր ոչ թե Խարտիայի, այլ Կոնվենցիայի 53 հոդվածի ուղղակի կիրառումը ԵՄ իրավունքում: Խնդիրն այն է, որ Կոնվենցիայի 53 հոդվածը մասնակից պետություններին թույլ է տալիս կիրառել մարդու իրավունքների առավել բարձր ստանդարտներ, քան առկա են Կոնվենցիայում: 2/13 կարծիքի 188 կետում դատարանը սահմանեց, որ Կոնվենցիայի 53 հոդվածով մասնակից պետություններին շնորհվող իրավասությունը պետք է սահմանափակվի այնքանով, որքանով որ դա անհրաժեշտ է ԵՄ խարտիայով սահմանված պաշտպանության մակարդակն ու ԵՄ իրավունքի գերակայությունը, միասնականությունն ու արդյունավետությունը երաշխավորելու համար<sup>24</sup>: Դատարանը նաև սահմանեց, որ նշված խնդիրը լուծելու համար Կոնվենցիայի և Խարտիայի 53 հոդվածները պետք է համադրվեն ԵՄ դատարանի մեկնաբանությունների շրջանակներում:

Այլ կերպ ասած՝ ԵՄ դատարանը տասնամյակների ընթացքում իր ձևավորած և զարգացրած ԵՄ իրավունքի գերակայությունը, միասնականությունը և ուղղակի գործողությունը երաշխավորելու համար պնդում է, որ Կոնվենցիային ԵՄ-ի միանալու մասին պայմանագրում հատուկ կետ ներառվի, որով ԵՄ անդամ պետությունները զրկվեն ԵՄ բացառիկ իրավասության ոլորտներում մարդու իրավունքների պաշտպանության առավել բարձր ստանդարտներ կիրառելու հնարավորությունից: Պրակտիկայում, սակայն, դժվար է պատկերացնել, որ ՄԻԵԴ-ը երբևէ կստիպի ԵՄ անդամ որևէ պետության կիրառելու Կոնվենցիայում ամրագրված ստանդարտներից առավել բարձր ստանդարտներ ԵՄ բացառիկ իրավասության ոլորտներում, որտեղ այդ պետություն-

<sup>23</sup> Sté u AG Kokott in Opinion 2/13 EC:C:2014:2475, paras. 197-207:

<sup>24</sup> Sté u Opinion 2/13, կետ 189:

ները ունեն ստանձնած որոշակի պարտավորություններ: Աներկբա է, որ ՄԻԵԴ-ը բացառապես գործադրում է Կոնվենցիայի դրույթները, այլ ոչ թե Կոնվենցիայի մասնակից պետություններում առկա առավել բարձր ստանդարտները, և հանդես չի գալիս որպես այդ ստանդարտների պաշտպան և կիրառող: Ավելին, Կոնվենցիայում չկա որևէ դրույթ, որի ուժով Կոնվենցիայի մասնակից պետություններին կարգելվեր միանալ որևէ այլ միջազգային իրավակարգի, որը ապահովում է Կոնվենցիայի ստանդարտներին համապատասխան մարդու իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմներ և երաշխիքներ<sup>25</sup>:

Հաշվի առնելով վերը ասվածը, կարելի է եզրակացնել, որ ԵՄ դատարանը անուղղակիորեն ընդունել է Խարտիայի և Կոնվենցիայի 53 հոդվածների միջև առկա հնարավոր իրավական կոլիզիայի առավել լայն հնարավորություն: Հանուն արդարության պետք է ընդունել, որ նշված երկու հոդվածները տեսականորեն կարող են դիտվել որպես իրար հակասող, քանի որ Կոնվենցիայի 53 հոդվածը պետություններին թույլ է տալիս կիրառել առավել բարձր ստանդարտներ, իսկ Խարտիայի նույն հոդվածն արգելում է ԵՄ անդամ պետություններին կիրառել Կոնվենցիայով նախատեսված իրենց իրավունքը, և այս համատեքստում ԵՄ դատարանը իրավացիորեն կարող էր և նույնիսկ պարտավոր էր բարձրացնել այդ խնդիրը ԵՄ-ի Կոնվենցիային միանալու մասին Պայմանագրի վերաբերյալ իր ընդունած դիրքորոշման մեջ, քանի որ Կոնվենցիայի 53 հոդվածի կիրառման պարագայում կվտանգվեր ամբողջ ԵՄ իրավակարգը: Սակայն արդյո՞ք բացահայտ տեսական բախումը կարող է խոչընդոտել ԵՄ-ի որևէ միջազգային պայմանագրի միանալը, թե՛ ԵՄ դատարանը պարտավոր է, տեսական ռիսկից բացի, ցույց տալ նաև դրա պրակտիկ կիրառման հնարավորությունն ու հնարավոր հետևանքները: Եթե ընդունենք, որ միայն տեսական ռիսկը բավարար է ԵՄ դատարանի համար արգելափակելու ԵՄ-ի որևէ միջազգային պայմանագրին միանալու գործընթացը արգելափակելու համար, ապա ԵՄ-ն ուղղակիորեն կզրկվի միջազգային իրավունքի ձևավորման և դրա վրա ներգործելու որևէ հնարավորությունից՝ դրանով իսկ վտանգի տակ դնելով ԵՄ արտաքին իրավասության իրացման հնարավորությունը: Իսկ եթե հաշվի առնենք ՄԻԵԴ-ի կողմից ԵՄ անդամ պետությունների՝ ԵՄ շրջանակներում ստանձնած պարտավորությունների նկատմամբ որդեգրած դիրքորոշումը, ապա պարզ կդառնա, որ ՄԻԵԴ-ը ԵՄ-ի Կոնվենցիային միանալու պարագայում չի վնասի և վտանգի ԵՄ իրավունքի գերակայությունը, ուղղակի գործողությունն ու ավտոնոմ բնույթը: Հետևաբար, ԵՄ դատարանը իր 2/13 կարծիքում որդեգրել է չարդարացված և չիմնավորված զգուշավորությամբ

---

<sup>25</sup> See *Uf M Claes and S Imamovic*, «National Courts in the New European Fundamental Rights Architecture», V Kosta, N Skoutaris and V Tzevelekos (eds), *The EU Accession to the ECHR* (Hart Publishing 2015), էջ 172:

յուն, ուստի կարող էր այն ներկայացնել զուտ որպես տեսական հնարավոր ռիսկ և արտոնել Կոնվենցիային ԵՄ-ին միանալու գործընթացը:

**Բանալի բառեր** – *Եվրոպական միություն, Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիա, ԵՄ դատարան, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, նախադեպային իրավունք, ԵՄ միացում Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային, ԵՄ դատարանի 2/13 կարծիք*

**АРТУР КАЗИНЯН – Правовые проблемы присоединения Европейского Союза к Европейской конвенции по правам человека.** – Политика защиты прав человека разрабатывалась Судом Европейского Союза в течение полувека. Поначалу договоры о ЕС не включали положений о защите прав и основных свобод человека. После подписания Лиссабонского договора и принятия Хартии основных прав начался процесс присоединения ЕС к этой конвенции. 18 декабря 2014 года Суд ЕС вынес заключение 2/13 о соответствии Соглашения о присоединении ЕС к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод учредительным договорам ЕС. При этом Суд ЕС указал на конкретные аспекты присоединения, которые потенциально угрожают автономности права Европейского Союза.

**Ключевые слова:** *Европейский Союз, Суд Европейского Союза, Европейский суд по правам человека, прецедентное право, присоединение Европейского Союза к Европейской конвенции по правам человека, мнение Суда ЕС 2/13*

**ARTUR GHAZINYAN – Legal Issues of EU Accession to the European Convention on Human Rights.**– EU human rights policy has been developed by the European Court of Justice in the course of 50 years of its functioning, though initially the Treaties on EU did not contain any provision on the protection of human rights and fundamental freedoms. Following the Lisbon Treaty and adoption of EU Charter on Fundamental Rights the road to accession of EU to the European Convention on Human Rights was opened and the accession process was launched. On December 18, 2014, the ECJ adopted the opinion 2/13, regarding the compliance of Accession treaty with the Lisbon Treaty, where it indicated certain issues stating that the Accession treaty bears potential danger for the autonomy of EU laws.

**Key words:** *European Union, European Convention on Human Rights, European Court of Justice, European Court of Human Rights, Case law, EU Accession to the European Convention on Human Rights, ECJ Opinion 2/13*